

Wat is 'n godsdienstige kulte?¹

H.G. Stoker & P.J. de Bruyn
Departement Dogmatologie en Ekklesiologie
Potchefstroomse Universiteit vir CHO
POTCHEFSTROOM

Abstract

What is a religious cult?

In this article it is indicated that a religious sect should be distinguished from a religious cult. A religious cult can be defined as a religious group that actively sets out to control both the earthly and eternal lives of its members. A cult specifically tries to control the members' behaviour, thoughts, emotions or feelings, information and environment, language, norms, history, view of God, salvation, interpretation of the Scriptures, doctrines and membership. When the gospel is preached to members of a cult, these facts should be kept in mind.

1. Inleiding

In die tradisionele Afrikaanse teologie word alle Christelike en sogenaamd Christelike godsdienstige groepe wat nie deel is van die bekende kerke nie en nie hulle leerstellings onderskryf nie, gewoonlik onder die noemer *sektes* saamgetrek. So behandel Müller in sy boek *Die vernaamste sektes in ons land* (1970) groepe soos die Jehovah-getuies en *Christian Science* saam met kerke soos die Apostoliese Geloofsending, die Volle Evangelie-Kerk en die Pinkster Protestantse Kerk. Dit skep dan die probleem dat kerke wie se lidmate wel as mede-Christene erken word (al is daar belangrike leerstellige verskille) en godsdienstige groepe wie se lede nie as Christene beskou word nie (al noem hulle hulleself Christene) in dieselfde kategorie geplaas word.²

¹ Daar bestaan ook ander tipe kultes as godsdienstige kultes (vgl. Stoker, 1994:11). Hierdie artikel gaan in die besonder in op tipiese eienskappe wat by sogenaamde Christelike kultes voorkom.

² Daar is 'n radikale verskil tussen die "Pinkster-sektes" (Müller, 1970:6-7) en groepe soos die Jehovah-getuies en *Christian Science*. Hierdie verskil blyk

Amerikaanse literatuur oor godsdienstige groeperinge ontkom grootliks aan hierdie probleem deur 'n onderskeid te maak tussen die begrippe *sect* en *cult* (Mather & Nichols, 1993:86, 253). Dit sal 'n pluspunt wees om 'n soortgelyke onderskeiding ook in die Afrikaanse teologie te maak, sodat die term sekte gereserveer kan word vir afwykende maar steeds Christelike groepe. Die term *kulte*³ kan dan gebruik word vir die groepe wat voorgee om Christene (en dan ook die enigste ware Christene) te wees, maar dit nie werklik is nie.

As navorsingshipotese word aanvaar dat 'n godsdienstige kulte 'n godsdienstige groep is wat sowel die aardse as die ewige bestemming van hulle lede beheer. Om 'n kulte duidelik te kan definieer, is dit noodsaaklik om eers vas te stel wat die besondere kenmerke daarvan is. Wat verder volg, is 'n eie ontwerp op grond van literatuurstudie en persoonlike kontak. 'n Uiteensetting en verduideliking van elke kenmerk word telkens gegee aan die hand van toepaslike literatuur oor die onderwerp.

2. Kenmerke van 'n kulte

2.1 Beheer oor gedrag

Wat oorreed mense soos die Jehovah-getuies om volhardend hulle publikasies op straat te verkoop, en week in en week uit van deur tot deur te loop om mense van hulle leer te oortuig? Wat oorreed mense soos die Ou Apostels om te glo dat hulle tien persent van hulle tyd (17 ure per week) aan die beoefening van hulle godsdiens of die amptelike verkondiging daarvan moet bestee? Wat

byvoorbeeld daaruit dat die tradisionele Afrikaanse kerke, ondanks die verskille wat daar wel bestaan, eersgenoemdes as geloofsgenote erken (byvoorbeeld ook hulle doop erken), maar nie groepe soos die Jehovah-getuies as ware Christene beskou nie (vgl. GKSA, 1979:85).

3 Vir die doeleindes van hierdie artikel verkies die skrywers om eerder die woord *kulte* as *kultus* te gebruik en wel om die volgende redes:

- Die woord *kultus* het reeds 'n ander betekenis in Afrikaans, naamlik "verering" of "erediens" (HAT, 1965:487). Dit dui nie op spesifieke godsdienstige groepe nie, maar kan na enige godsdienstige groep se ritiese gebruike verwys.
- Na analogie van die Afrikaanse vertaling van *sect* as 'sekte' en *occult* as 'okkulte' vertaal ons *cult* as 'kulte'. Hierdie eieskepping as metode om die betekenisimplikasies van *kulte* en *kultus* te onderskei, is ook aanbeveel deur die taalkundige, prof. Hans du Plessis, van die PU vir CHO.

oorreed mense soos die *Christian Science*-beweging om te maak asof hulle fisiese probleme nie bestaan nie en om sodoende vir hulleself 'n klomp ellende op die hals te haal? Wat oorreed mense soos die *Hare Krishnas* om elke dag minstens twee uur lank dieselfde woorde oor en oor te sing en beswymend te wieg (*chant*)? Wat oorreed mense (waarvan baie ryk en vooraanstaande is) soos die navolgers van *Rajneesh* om in bewondering om hom te dans, al hulle geld vir hom te gee en hulleself aan enigeen oor te gee vir seksuele gemeenskap? Wat oorreed mense soos die Mormone om hulle geslagsregisters eindeloos na te gaan en hulle namens die dooies te laat doop; asook om permanent 'n kleed onder hulle klere te dra wat hulle sogenaamd teen die aanslae van die Bose beskerm? Wat oorreed mense soos die *Moonies* om hulle families vir wie hulle eers so baie omgee het, eenkant toe te stoot? Wat het die byna 1000 lede van die *Peoples' Temple* van Jim Jones so ver gekry om almal saam selfmoord te pleeg?

Dat die kultes op een of ander manier 'n groot invloed op hulle lede se gedrag uitoefen, is baie gou duidelik wanneer 'n mens met hulle te doen kry. Wat dit alles inhou en die wyse waarop dit gebeur, word vervolgens bespreek.

Onder die faktore wat die lede se gedrag beïnvloed, is die leiers se optrede baie belangrik (vgl. Klompeen, 1993:12), aangesien dit dikwels as rolmodel aan die lede voorgehou word ('maak soos ek maak'). 'n Nuwe lid word in die meeste kultes geplaas by 'n lid wat lankal betrokke is sodat hulle as 'n paar saamwerk, en sodat die nuwe lid kan leer om op te tree soos die meer ervare een. So word die lid geleer om sy ou gedragpatrone af te leer en die rolmodel se gedrag sy eie te maak. Hassan (1988:81) beskryf dit as hiërargiese modellering waar die nuwe lid die meer ervare een as rolmodel neem, laasgenoemde weer sy leier as model neem, dié weer die een bokant hom, totdat die kulteleier self uiteindelik die topmodel is.

Buiten die letterlike nadoen van leiers, word kultelede se gedrag ook deur die leiers beïnvloed deurdat absolute gehoorsaamheid aan die gesag bo hulle vereis word (vgl. Johnson & VanVonderen, 1991:112-118). Martin (1993:64-65) wys daarop dat die onderdanigheid wat van mense in die kultes verwag word, eerder met die term afhanklikheid beskryf kan word: "Cults demand dependency and call it biblical submission." Hierdie afhanklikheid van die erkenning en aanmoediging van leiers bo hulle veroorsaak volgens Martin 'n "unhealthy, crippling, psychological dependency". Die leier se gesag strek ver buite die grense wat die kerk as samelewingsverband oor die optrede van sy lede behoort te hê.

Martin (1993:122-124) wys daarop dat kultes lede dwing om persoonlikhede te word wat hulle nie is nie. Verskille in persoonlikheid, temperament, belang-

stelling en talente word ondergeskik gestel aan deelname aan dit wat die groep as belangrik beskou. 'n Introvert het in sekere groepe geen ander keuse nie as om 'n aggressiewe werwer van nuwe lede te word. 'n Ekstrovert word weer in ander groepe gedwing om ure in homself gekeer te leef in meditasie en innerlike ondervindings. Dit gebeur volgens Lifton (1961:422-423) deurdat verkondig word dat die hoëre doelwitte van die kulte by kulteledede voorrang moet geniet bo hulle eie (sogenaamd selfsugtige) doelwitte.

Hassan (1988:80) wys daarop dat die elite-mentaliteit wat weens hulle 'uitverkorenheid' by kultes voorkom, 'n sterk emosionele stimulus is om die lede bereid te maak om op te offer en hard te werk vir die idees van die groep. Hierdie gevoel van 'uitverkorenheid' bring vir kulteledede 'n swaar vrag mee. Hulle het 'n groot verantwoordelikheid teenoor die mensdom.

2.2 Beheer oor denke

Gedurende die afgelope vyf jaar wat een van die skrywers aktief te doen gehad het met lede van groepe wat met die term *kulte* beskryf word, was dit opvallend hoe eenders die lede van 'n spesifieke groep oor sake dink. Wanneer hulle uitgevra word oor hulle leerstellings, hulle organisasie, alledaagse gebeure, selfs politieke en maatskaplike toestande, hoor 'n mens keer op keer dieselfde of soortgelyke antwoorde.

Iets anders wat die skrywers die afgelope aantal jare opgeval het, is dat wanneer met lede van 'n kulte geredeneer word, 'n mens net tot op 'n sekere punt vorder. Dan is dit asof jy in 'n denkblokkasie vasloop. Dit gebeur gewoonlik wanneer die feite wat aan die lid voorgelê word die gesag of integriteit van die organisasie waaraan hy of sy behoort, bevraagteken. Dikwels vind 'n mens 'n emosionele en selfs aggressiewe reaksie – heeltemal strydig met die verloop van die gesprek tot op daardie punt. Wantroue, beskuldiging van swartsmeedery en onttrekking aan die gesprek is dikwels die gevolg. Selfs as bewyse voorgelê word dat die organisasie waaraan hulle behoort hulle klaarblyklik mislei, is dit asof daar 'n blokkasie is wat nie toelaat dat hierdie eens rasonale mens die voorgelegde feite kan insien of verstaan nie.

Om 'n slaafse gehoorsaamheid by hulle lede te verseker, is dit vir kulteledede belangrik om beheer uit te oefen oor wat hulle lede dink. Dit is veral enige moontlike kritiese gedagtes by die lede teenoor die organisasie waaraan hulle behoort wat geweer moet word. Hassan (1988:61-63) noem dit 'n "thought-stopping technique". Dit hou in dat lede so sterk moet glo dat hulle organisasie die absolute waarheid het, dat hulle bereid is om na alle inkomende inligting deur die bril van die organisasie se siening van sake te kyk, dit te kleur en selfs te blokkeer of uit te filtreer.

Die Wagtoring (WTBTS, 1983:22, 27) waarsku Jehovah-getuies byvoorbeeld onder die opskrif "Avoid Independent Thinking" dat selfstandige denke van die duiwel is. Lede moet teen 'Satan en sy demone' veg deur nie toe te laat dat hulle self enigiets bevraagteken van wat 'God se sigbare organisasie' (die Jehovah-getuies) hulle leer nie. Lede word opgeroep om te 'veg teen selfstandige denke', met as motivering dat eie idees en denke 'n bewys van 'n sondige trots binne lede en daarom in stryd met die Bybel is.

Kulteledes glo dat hoe beter hulle met die uitwissing van 'negatiewe' gedagtes vaar, hoe meer het hulle gegroei in die geloof (terwyl hulle in werklikheid in toenemende mate slawe van die organisasie geword het).

2.3 Beheer oor emosies/gevoelens

Die beheer wat kultes oor hulle lede se emosies het, word deur navorsers op die gebied as emosionele molesting of mishandeling beskryf (Martin, 1993:73). Verskeie soorte emosies word ingespan om 'n stewige beheer oor lede se menswees, denke en gedrag te verseker.

Die literatuur van kultes is gewoonlik deurspek met verwysings na die naderende onheil wat oor die mensdom kom. Al wat 'n mens van hierdie onheil kan red, is die organisasie waaraan jy behoort. Op die laaste bladsy van die Jehovah-getuies se 'Bybelstudie'-boek *Jy kan vir ewig in die Paradys op aarde lewe* (WTBTS, 1982:255) verklaar die organisasie:

En net een organisasie – God se sigbare organisasie – sal die vinnig naderende groot verdrukking oorlewe ... Jy moet deel van Jehovah se organisasie wees en God se wil doen om die ewige lewe te ontvang.

Die vrees kan so erg wees dat lede van 'n kulte hulleself leed sal aandoen, selfs selfmoord sal pleeg (soos die lede van die *Peoples' Temple*) om weg te kom van dit waarvoor hulle bang is. Enigiets kan die vyand wees – van medisyne en bloedoortapping tot die naderende eindoordeel en die FBI (vgl. die vrees van die David Koresh-groep wat uiteindelik hulle dood veroorsaak het – SAUK, 1993). Deur hierdie voortdurende gevoel van vrees onder die oppervlakte word lede lojaal en hard aan die werk gehou.

Vrees word ook op ander maniere gebruik. Om te keer dat lede kontak het met mense wat kultes kan ontmasker vir wat hulle regtig is, word volgens Watters (1986:1) 'n dodelike vrees geskep vir die duiwel en sy pogings om ander mense (selfs familie en vriende) te gebruik om die lid op die verkeerde pad te lei. Die dikwels negatiewe reaksie van familie en vriende wanneer iemand by 'n kulte aansluit, versterk natuurlik die lid se gevoel dat die duiwel hom deur hulle wil wegtrek van die regte pad af.

Die kultes is ook meesters daarin om hulle lede deur *skuldgevoelens* te beheer. Martin (1993:67) sien vrees en skuldgevoelens as twee van die sterkste middele tot manipulering – middele wat kultes gebruik in die emosionele beheer wat hulle oor hulle lede uitoefen. Dit is mos so dat as 'n mens eers skuldig voel teenoor iemand, jy uit skuldgevoel bykans enigiets vir daardie persoon sal doen.⁴

'n Ander gevoel wat meesterlik deur die kultes aangeblaas en uitgebuit word, is dat diegene wat daarvoor uitgesproke is dat hulle van die kulte verskil, besig is om die kulte te vervolg. 'n Mens kan dit 'n soort *vervolgingswaan* noem (Tucker, 1989:16). Daar is reeds daarop gewys hoe hierdie gedagte 913 lede van Jim Jones se *Peoples' Temple* sover gekry het om selfmoord te pleeg – net om van die sogenaamde vervolging los te kom. Die vesting wat die David Koresh-groep vir hulle opgerig het en waar baie van hulle (75 waaronder 17 kinders – Klompeen, 1993:12) saam met hulle leier gesterf het in 1993, is ook 'n duidelike voorbeeld hiervan.

Uit eie ondervinding kan getuig word dat wanneer die evangelie aan kulteledes (veral Jehovah-getuies) gebring word, daar dikwels navraag na jou bona fides gedoen word asof jy besig is om die groep te vervolg. Hulle meet egter nie hulle eie optrede met dieselfde maatstaf nie. Hulle uitgaan na lede van Christelike kerke om dié te oortuig dat hulle kerke verkeerd is, is nie in hulle oë vervolging nie, maar 'n weldaad.

Juis vanweë die sogenaamde vervolging en misleiding deur diegene wat van hulle verskil, word nog 'n emosie in die kultelid teenoor die teenstanders wakker gemaak – die emosie *haat*. Kultes leer dikwels hulle lede om oudlede te haat en sommige kultes tree selfs gewelddadig teen hierdie persone op (Martin, 1993:196). Hoe meer 'n mens self met kultes te doen kry, hoe meer kom jy agter hoe hatig hulle voel teenoor diegene buite hulle kring (Orwell, 1966:217).

4 'n Groep wat in Suid-Afrika onder andere onder die naam *Johannesburg Church of Christ* funksioneer, skep volgens die getuienis van 'n oudlid van die organisasie (Anon., 1990) skuldgevoelens by hulle lede om daardeur 'n houvas op die lede te verseker. In 'n artikel in die *Sunday Times Metro* (St Leger & Kariem, 1992:5) sê die Kaapse leier van die groep dat die lees van die Bybel skuldgevoelens by 'n mens opwek. Dat dit eintlik hierdie kulte is wat die skuldgevoelens aanblaas, word geïllustreer deur die volgende uitspraak van 'n oudlid: "I began feeling very estranged from myself. I became extremely depressed and angry with myself for not being able to be this perfect person God wants me to be. Confusion and ambivalence set in, with suicidal thoughts surfacing."

Die meeste mense reageer baie negatief as hulle hoor dat 'n vriend of familielid by 'n kulte ingetrek is. Ongelukkig dryf hierdie reaksie die persoon net verder in die arms van die kulte in, want daar ontvang hy nou liefde en aanmoediging om op sy ingeslane pad te volhard. Volgens Hassan (1988:81) lyk die *liefde* wat die nuwe lid aanvanklik van die kulte ontvang so onvoorwaardelik en sonder grense dat die persoon skoon van sy voete af gevee word deur al die aandag en aanmoediging. Dit voel vir die persoon letterlik asof hy in 'n utopia ingestap het waar almal vir hom omgee en in hom belangstel. Maar soos die persoon mettertyd al meer deel word van die groep, draai hulle aandag en vleiere weg van hom na nuwe lede wat gewerf word. Nou leer die persoon dat die liefde van die groep nie onvoorwaardelik is nie, maar afhang van sy goeie deelname en resultate. So word die persoon daartoe gebring om al harder te werk en dieper by die kulte betrokke te raak.

Jeannie Mills, wat self lid van Jim Jones se *Peoples' Temple* was en as gevolg van haar breuk met die groep later vermoor is, het (nadat sy losgekom het uit die groep) ander mense gewaarsku met die volgende woorde (aangehaal in Martin, 1993:73):

When you meet the friendliest people you have ever known, who introduce you to the most loving group of people you have ever encountered, and you find the leader to be the most inspired, caring, compassionate and understanding person you have ever met, and then you learn that the cause of the group is something you dared hope could be accomplished, and all of this sound too good to be true – it probably is too good to be true! Don't give up your education, your hopes and ambitions to follow a rainbow.

'n Ander emosie wat deur kultes uitgebuit word, is die mens se behoefte aan *sekuriteit*. 'n Tyd gelede was die koerante en tydskrifte in Suid-Afrika vol berigte van 'n klomp senior hoërskoolleerlinge van Pretoria wat na 'n naweekkamp, aangebied deur die *Jesus Christus Ambassadeurs*, nie wou teruggaan na hulle huise toe en hulle matriekjaar voltooi nie (Swanepoel, 1991:80). Hulle is klaarblyklik deur die groep oortuig dat die einde van die wêreld voor hande is en dat hulle enigste sekuriteit daarin lê om by die groep te bly.

Die verkondiging dat die oordeelsdag voor hande is, is beslis 'n manier waarop kultes in Suid-Afrika onder jongmense lede werf. So beskryf Nelmapius (1993:18-21) hoe die *Mission Church* van Lester Bloomberg op dié manier sy lede werf. In September 1993 is gesprekke gevoer met 'n hoërskoolseun van Potchefstroom wat weer deur 'n ander groep oortuig is dat die oordeelsdag en die verskrikking wat dit sal voorafgaan so naby is dat hulle voorrade moet aankoop en aanstuur na die berge in die Oos-Kaap (Barkly-Oos) waar hulle

leier is. Daar sal hulle dan saam met die ander lede van hulle organisasie kan skuil teen dit wat kom. Hierdie siening word gegrond op die leier se eksegeese van Matteus 24:16 – in die berge by die leier sal hulle veilig wees.

Die navorsing wat Martin (1993:42-44) gedoen het, dui volgens hom daarop dat mense meer vatbaar is vir die invloed van kultes in die tydperk direk na 'n groot krisis in hulle lewens – krissise soos die afsterwe van 'n geliefde, die verbreking van 'n huwelik of 'n verhouding, as iemand sy werk verloor of sukkel om werk te kry. Hierdie vatbaarheid manifesteer ook by kinders wat druij of swak vaar op skool of wie se ouers baie afwesig is, of vind plaas in 'n oorgangstyd byvoorbeeld van hoërskool na kollege, en na gebeure soos verkragting, inbraak of ander vorme van geweld.

Dit blyk dus dat kultes baie effektief is in die beheer van hulle lede se *emosies*. Sodoende verkry hulle 'n stewige greep op die persoon, gedrag en denke van hulle lede.

2.4 Beheer oor inligting en omgewing

'n Mens neem besluite op grond van die inligting waaroor jy beskik; daarom is dit logies om te verwag dat kultes wat die denke, gedrag en emosies van hulle lede wil beheer, sal sorg dat net geselekteerde inligting by hulle lede uitkom. Die mense tussen wie 'n mens beweeg en tot wie jy aangetrokke voel, het 'n groot invloed op die wyse waarop jy na sake kyk; daarom is dit vir die kultes belangrik dat hulle lede nie in 'gevaarlike' omgewings beweeg wat hulle van gedagte kan laat verander nie. Dit is gevolglik geen verrassing om te hoor dat kulte-leiers hulleself die reg toe-eien om te besluit wat hulle volgelinge mag lees, hoor en dink nie (Martin, 1993:117).

Watters (1986:1) noem 'n verskeidenheid maatreëls wat kultes gebruik om te sorg dat hulle lede nie die 'gif' inkry van mense wat van hulle verskil of wat 'n wyer visie op sake het nie:

- * Die lees van die materiaal van ander godsdienstige groepe, veral dan enige kritiese materiaal of stukke van oudlede word verbied.
- * Mense word banggemaak deur hulle te vertel hoe die duiwel ander mense (selfs hulle vriende en familie) gebruik om hulle weg te trek van 'die waarheid' af.
- * Hulle hou vol met 'n daaglikse of weeklikse indoktrinasieprogram om die kulte se unieke lewens- en wêreldbeskouing op die lid te bly afstempel.
- * Die lid word te besig gehou om ander standpunte te lees of te oorweeg.

Martin (1993:185-186) wys daarop dat kultes inligting en omgewing beheer deur hulle leerstellings (bv. dat alles buite die organisasie vol kwaad, besoedel en wêreldse is), deur hulle voorskrifte (bv. om weg te bly van wêreldse familie en vriende, sekere publikasies, films, televisie, ens.), deur hulle baie aktiwiteite (veral in en met die groep),⁵ asook (by sommige groepe) deur die lede fisies te isoleer van wêreldse nie-lede (behalwe wanneer werwing gedoen word).

Mense wat hulle kon losskeur van 'n kulte is vir daardie groep 'n wesenlike gevaar. As so 'n persoon die geleentheid kan kry om met sy vorige kamerade te praat, kan hy hulle dalk ook tot dieselfde siening van die groep oortuig as dié waartoe hy gekom het. So kan die kulte beheer oor sy lede verloor – iets wat katastrofaal vir sy voortbestaan sal wees; daarom verbied baie kultes hulle mense om iets met oudlede te doen te hê, behalwe as dit lyk of die oudlid teruggewen kan word (vgl. Martin, 1993:195-196). Jehovah-getuies word byvoorbeeld verbied om enige kontak met oudlede te hê, of hulle selfs net te groet (WTBTS, 1981b:17-29). Oudlede sluit familielede soos ouers en kinders in. Hierdie praktyk het al groot hartseer veroorsaak.

Die kultes slaag dus daarin om die inligting en omgewing van hulle lede te beheer en daardeur 'n stewige greep op hulle denke, gedrag en emosies te verkry en te behou.

2.5 Beheer oor taal

As iemand mense se denke, gedrag, emosies, inligting en omgewing beheer, sal hierdie invloed waarskynlik ook 'n uitwerking hê op die manier waarop 'n persoon praat. Omgekeerd weer, as 'n mens 'n invloed op 'n persoon se taal kan uitoefen, behoort dit nuttig te wees in die beheer van die persoon, want jy gebruik taal om te dink, te praat, inligting te kry en selfs om gevoelens uit te druk.

Hassan (1988:61-62) wys op die sogenaamde 'gelaaide taal' wat by kultes gevind word. Omdat taal aan 'n mens die woordeskat gee om mee te dink, kan 'n mens se denke in 'n mate beheer word deur sy woordeskat te beheer. Baie groepe het uitdrukkings vir sekere komplekse situasies, wat die lid dan help om in so 'n situasie in ooreenstemming met die leer van die kulte te dink. So praat die *Moonies* byvoorbeeld van 'n 'Kain-Abel-probleem' as 'n lid met 'n ander lid – hoër of laer as hyself in die hiërargie – probleme ondervind. Die senior lid is dan altyd die Abelfiguur en die junior een die Kainfiguur, wat nie soos

⁵ Wanneer daar wel kontak met buitestaanders is, is dit dikwels konfronterend/evangeliserend. Dit versterk juis weer die groepsgevoel.

Kain in opstand teen sy broer mag kom nie. So is enige geskil eintlik reeds deur die uitdrukking besleg.

'n Eienskap van die kultes is verder dat hulle hulle eie inhoud aan bekende woorde en sinne gee. Dit laat nuwelinge glo dat wat die organisasie verkondig, in ooreenstemming is met wat hulle nog altyd gedink het. Geleidelik word die nuwe inhoude daarvan dan aan hulle deurgegee.

Martin (1980:32) wys daarop dat elke kulte sy eie definisie het vir die terme wat die Christendom as fundamenteel beskou om die Christelike geloof mee te verdedig. So is 'Jesus' in *Silva Mind Control* 'n geestelike gids; vir die *Hare Krishnas* is Hy een van baie *avatars* ofwel vleeswordings van God; vir die lede van *The Way* is Hy 'n mindere god – eintlik geen god nie; vir die lede van *Children of God* is Hy 'n sekspervert wat selfs in homoseksuele aktiwiteite betrokke was. Hierby kan gevoeg word dat Hy vir die Mormone die broer van die duiwel (Ankerberg & Weldon, 1991:27) en vir die Jehovah-getuies die aartsengel Migaël is. Die Heilige Gees weer is volgens die Ou Apostels (s.a.:76-78) en die Nuwe Apostels (Van der Vyver, 1982:33), asook die Apostel-eenheid (s.a.:26), 'n onpersoonlike krag waaroor hulle 'apostels' beskik. Ook die Jehovah-getuies beskou die Heilige Gees as 'n onpersoonlike krag (WTBS, 1956:107).

Deur hulle taal te beheer, oefen kultes 'n sterk invloed op hulle lede uit. Om suksesvol met iemand in 'n kulte te gesels, moet dus besef word dat hy 'n eiesoortige taalgebruik het wat deur die kulte beheer word. Vir behoorlike kommunikasie is dit belangrik dat aan die persoon deurgegee word wat die eintlike inhoud is wat die Christendom aan belangrike terme gee.

2.6 Beheer oor norme

Kultelede se siening van wat goed en wat sleg is, hang volgens Watters (1990:11) af van die verhouding waarin die saak staan tot die leerstellings en gebruike van die kulte. Volgens Hassan (1988:79) verdeel selfs die mees komplekse kultureleerstellings die wêreld uiteindelik in twee pole, naamlik goed versus sleg. Geen groep buite die organisasie kan werklik goed wees nie, want dit sou die kulte se monopolie op 'die waarheid' bedreig. Daar is ook geen ruimte vir interpretasieverskille nie.

Tipies van die kultes is dat daar 'n hele lys van moets en moenies bestaan wat die lede deel van hulle eie normsisteem moet maak (vgl. Johnson & Van-Vonderen, 1991:140-144). Die Jehovah-getuies se boek *Branch Organization Procedure* bevat 'n lys van 1177 moets en moenies waaraan Jehovah-getuies gehoorsaam moet wees (Penton, 1988:125). Waar die leerstellings en

regulasies oor 'n saak egter nie 'n direkte uitspraak gee nie, is die reël by kultes dat die leier gevra moet word, aldus Hassan (1988:79).

Aangesien die leiers voorgee om met Goddelike gesag op te tree, het hulle in die oë van die lede die mag om te sê wat reg en wat verkeerd is. As Rajneesh sê dat dit reg is om deur dwelmshandel geld vir hulle groep in te samel, dan doen die lede dit met ywer asof hulle dit vir God self doen (Jeremiah Films, s.a.). As die lede van die *Children of God* geleer word dat die liefdesband tussen die 'kinders van God' onderling uitgedruk word in seksuele gemeenskap met mekaar, dan doen die lede dit met oorgawe (vgl. Martin, 1980:173-175).

'n Doel-heilig-die-middele-benadering word duidelik by die Jehovah-getuies gevind deurdat hulle dit beskryf as korrek en deel van teokratiese oorlogvoering om vir ander mense te lieg as dit tot voordeel van hulle organisasie is. *Die Wagtoring* (WTBTS, 1957:285) vertel van 'n vroulike Jehovah-getuie in 'n kommunistiese land wat van klere verwissel het toe sy gesoek is, en op navraag ontken het dat sy weet waar die persoon is waarna die owerheid soek. Daar word dan gesê dat aangesien sy dit ter wille van die organisasie gedoen het, dit nie 'n leuen is nie maar teokratiese oorlogvoering. *Die Wagtoring* (WTBTS, 1960:352) verklaar dat dit behoorlik is om die waarheid vir die vyande van God weg te steek.

Die leiers van die Jehovah-getuies gee egter nie net aan hulle lede die reg om die waarheid vir mense buite die organisasie weg te steek nie. Hulle maak self gebruik van onwaarhede in die publikasies wat hulle aan hulle lede gee om te lees. Op die vraag "Is it true you have never published a biography of Pastor Russell?" antwoord die organisasie (WTBTS, 1959:63): "That's right". Dit is egter nie waar nie want in die heruitgawes van *The Divine Plan of the Ages* na Russell se dood het herhaaldelik biografieë van hom verskyn (WTBTS, 1923:1 e.v.). Die organisasie is dus bereid om nie net ander nie, maar ook sy eie lede 'n rat voor die oë te draai.

Dit is duidelik dat kultes deur self te besluit wat goed en sleg, reg en verkeerd, mooi en lelik is, die houvas op hulle lede verder verstewig. Iemand wat volgens die norme van sy organisasie dink en optree, is 'n getroue werker in diens van die mense in beheer van die kulte.

2.7 Beheer oor die geskiedenis

'n Groep wat voorgee dat hulle die enigste ware verteenwoordigers van God is, moet hierdie aanspraak ook uit die geskiedenis kan staaf. Om dit reg te kry, moet die lede se siening van hulle eie en die groep se geskiedenis beheer word.

Onder die opskrif *Doctrine over Person* wys Lifton (1961:430-432) daarop dat kultes die geskiedenis aanpas om in te pas by dit wat hulle leer (vgl. ook

Orwell, 1966:43-45). Dit geld ook vir elke lid se eie verlede. Dit wat 'n lid in die verlede ervaar het, word gekleur deur hoe die kulte hom daarvoor laat dink. So kan die kleinste negatiewe dingetjie wat dalk vroeër met 'n lid as lidmaat van 'n Christelike kerk gebeur het in die godsdienstige kultes geweldig opgeblaas word, terwyl daar doelbewus gepoog word om herinneringe aan al die positiewe dinge wat daar gebeur het te laat vervaag. Die meeste gewerfde kulteledede is, as 'n mens met hulle praat, baie gou om eensydig oor hierdie negatiewe 'ervarings' te praat, so asof hulle hulleself probeer oortuig dat hulle nou soveel beter af is.

Omdat die kultes glo dat hulle die enigste ware Christene van vandag is, moet hulle hulle geskiedenis kan herlei na die eerste Christelike gemeentes in die Nuwe-Testamentiese tyd om hierdie leer vir hulle lede aanvaarbaar te maak. Die probleem is egter telkens dat hulle gewoonlik niemand kan opnoem wat gedurende die 18 of 19 eeue na die Nuwe-Testamentiese tyd en tot en met hulle eie stigting gedink het soos hulle dink nie.

Die uitweg wat dan dikwels gevolg word, is om te sê dat daar geen ware kerk in hierdie tyd bestaan het nie, byvoorbeeld omdat Satan God se kerk van Hom afvallig gemaak het. Hulle groep se stigting in hierdie of die vorige eeu was dan God se ingryping in die geskiedenis en 'n herstigting van sy kerk. Sodoende is hulle groep, na baie eeue se onderbreking, die voortsetting van die ware kerk en kan hulle dus hulle kerk se geskiedenis terugvoer tot by die eerste mense (of selfs nog vroeër, soos in die geval van die Mormone wat hulle geskiedenis terugvoer na 'God' en 'sy voorgangers' wat almal eers goeie 'Mormone' op ander planete was – Martin, 1992:200-204).

Hoekema (1963:374-375) wys daarop dat hierdie benadering of ingesteldheid die kerkgeskiedenis vir die kultes baie eenvoudig maak. Niks van werklike betekenis het gebeur sedert Christus se hemelvaart en die tyd toe die stigter van die kulte die organisasie begin het en waarvan die lede nou die enigste ware gelowiges is nie.

Deur hulle lede se siening van hulle eie en die groep se geskiedenis (verlede) te beheer, kry kultes dit soveel makliker reg om ook die lede se hede en toekoms, dus hulle hele lewe, te beheer (vgl. Orwell, 1966:38, 218).

2.8 'Beheer' oor God

'n Mens kan slegs beheer oor iemand anders uitoefen as jy op die een of ander manier in die oë van die ander persoon in 'n gesagsposisie staan. By godsdienstige kultes is dit logies om te verwag dat die leiers aan hulleself en aan hulle leer en opdragte Goddelike gesag sal toeken; dat hulle God dus vir hulle saak sal 'beheer'.

Martin (1993:112-113) wys daarop dat “[h]undreds of cult leaders claim to be God’s anointed prophet in the end times, each one doing things differently from the rest of the leaders *also* claiming to be God’s anointed for these last times”. Hulle leer dat God in beheer van hulle organisasie is, dat dit ‘God se organisasie’ is en dat Hy hierdie organisasie gebruik om sy doel op aarde te verwesenlik, maar eintlik is dit andersom. Eintlik ‘beheer’ die leiers van die kultes God. Wat hulle besluit, het God sogenaamd besluit. Wat hulle doen, is volgens hulle wat God gedoen wil hê. Wat hulle profeteer, is sogenaamd wat God profeteer – al word die profesie nie vervul nie. Wat hulle leer, is sogenaamd ‘nuwe openbaringe’ (‘nuwe lig’) van God. Hulle ‘beheer’ selfs God se ‘keuse’ van hulle as organisasie, die redes waarom Hy hulle sou ‘verkies’ en ook die tydstip waarop Hy hulle ‘verkies’ het.

Die Jehovah-getuies waarsku hulle lede (WTBTS, 1957:282-285) dat hulle dit wat ‘God se organisasie’ sy lede deur die kolomme van *Die Wagtoring* leer, moet uitvoer, anders respekteer hulle nie hulle *moeder* en haar onderrig of wette nie. Absolute gehoorsaamheid aan die moeder word vereis, want: “Not one of Jehovah’s witnesses would deliberately insult either our heavenly *Father* or his *motherly* organization, would he?” God en die organisasie word so absoluut op dieselfde vlak gestel, dat hierdie *Wagtoring* “our heavenly *Father*” en “his loving, *motherly* organization” as “such worthy *parents*” beskryf.

Watters (1986:1) beskou dit as die belangrikste eienskap van godsdienstige kultes dat hulle daarop aanspraak maak dat hulle God se eksklusiewe kommunikasiekanaal na hierdie wêreld is. Om lid te kan wees, moet ’n mens die leier(s) sien as die moderne segsman(ne) van God. Daar moet selfs saamgestem word met veranderings in leerstellings deur die leier(s) omdat dit kwansuis ‘nuwe lig’ is wat ‘God gegee’ het. Die lede moet glo dat die ‘nuwe verklaringsmetodes’ waarvolgens die kulte die Bybel verklaar, hulle by hierdie ‘waarheid’ uitgebring het. Deurdat die leier(s) daarop aanspraak maak dat dit alles van God kom, kan hulle nie weerspreek word nie en het hulle vir alle praktiese doeleindes ‘onfeilbaar’ geword (al ontken hulle dit in baie gevalle; vgl. Klompeen, 1993:12).

Volgens Martin (1992:27) het die geloofstelsels van die kultes almal ’n soort institusionele dogmatisme wat beteken dat hulle organisasie en leerstellings van God afkomstig is en daarom absolute gesag het. Dit bring ’n uitgesproke onverdraagsaamheid teenoor enige standpunt buiten hulle eie mee.⁶

⁶ Dit is ook die rede waarom kulte lede nie kan verstaan dat verskillende denominasies kan saamwerk en glo dat lede van ander denominasies ook die saligheid sal beërwe nie. Wanneer lede wil wegbreek uit die kulte is dit dikwels

As voorbeeld van institusionele dogmatisme kan groepe soos die Ou Apostels (s.a.:67-69) en die Nuwe Apostels (Van der Vyver, 1982:23-28) genoem word – groepe wat so ver gaan om te sê dat die Bybel nie die Woord van God is nie, maar dat dit wat uit hulle onderskeie apostels se monde kom die Woord van God is. Ook die Mormone heg Goddelike gesag aan wat hulle lewende apostel sê (Ankerberg & Weldon, 1991:42-46).

Dit is duidelik dat die kultes God vir hulleself opeis. By hulle gaan dit dus nie om wat God van die mens verwag nie, maar om wat hulle wil hê dat God van die mens moet verwag. God is dan net die stempel wat hulle gebruik om hulle leer en gebruike as gesagvol te laat merk. Dit is veral belangrik vir die kultes dat die lede van hulle groep dit wat die leiers sê as komende van God sal sien. Die lede moet glo dat hulle verlossing en herstelde verhouding met God van hulle verhouding met die 'goddelike' organisasie afhang. Wat is egter meer godslasterlik as om God jou slaaf en stempel te wil maak, as om God te wil 'beheer'?

2.9 Beheer oor verlossing

Kultes se 'beheer' oor God bring 'n mens logieserwys by die volgende punt, naamlik die leerstelling van kultes dat hulle die ewige verlossing van hulle lede (en eintlik van die hele wêreld) beheer. 'n Gewone mens wat ander kan oortuig dat hy die finale seggenskap oor hulle verlossing en ewige lewe het, kan gewoonlik enigiets van daardie mense vra – selfs moord, selfmoord, seks, diefstal, ure se harde werk, ensovoorts.

Om mense te beheer deur sogenaamde mag oor hulle verlossing, moet die kultes dit as 'n vereiste vir verlossing stel dat 'n persoon aan hulle groep moet behoort en volgens die reëls van die groep moet optree. Dit is dan ook wat kultes doen. Hulle gee voor dat hulle die reg het om te besluit wie ewig in heerlijkheid gaan lewe en wie nie (Martin, 1993:190).

Watters (1986:1) wys daarop dat die idee dat verlossing net by die betrokke organisasie te vind is, aanleiding gee tot 'n sisteem van werkheiligheid waarin God die individu al hoe meer as kind aanvaar, in die mate waartoe hy toenemend volgens die wil van die organisasie optree. Namate die lid 'n toenemende slaaf van die leier(s) van die kulte word, hoe meer guns vind hy sogenaamd in God se oë. So kry die kultes dit reg dat hulle lede bereid is om baie hard te werk vir die organisasie.

vir hulle 'n probleem watter Christen-denominasie die een is wat 'reg' is, sodat daarby aangesluit kan word.

Saam met die idee van werkheiligheid gaan volgens Hoekema (1963:379-380) die leer dat sekerheid van verlossing kulteledede nie beskore is nie. Terwyl die Bybel leer dat diegene wat waarlik in Christus glo, kan weet dat hulle die ewige lewe het (1 Joh. 5:20), kan kulteledede tot op die laaste nie seker wees daarvan nie. Jehovah-getuies word byvoorbeeld geleer om op die vraag: "Is jy gered?" te antwoord: "Tot op hede, ja. Ek sê dit omdat ek ook bewus is van die Bybelse raad dat ons nie oorgerus moet wees nie" (WTBTS, 1985:347).

Miskien kan die wyse waarop die kultes absolute beheer oor hulle lede se verlossing verkry, die beste saamgevat word met die uitdrukking 'hulle maak 'n berg van 'n molshoop'. Volgens Hoekema (1963:375-376) is dit tipies van kultes om aan iets wat op die periferie lê veel meer prominensie te verleen as wat daaraan toekom, terwyl belangrike sake op sy beste 'n tweede plek inneem. Die resultaat hiervan is dat hierdie sake wat op die periferie moes lê, die leerstellings van die kultes oorheers en skeeftrek. By die Mormone sluit dit sake in soos die 'hemelse huwelik' en die 'doop vir die dooies', wat so oorheersend geword het dat 'n mens daarsonder nie die hoogste saligheidsvlak kan bereik nie. Die *Christian Science* se beklemtoning van die genesing van die liggaam het tot die miskennings van siekte, sonde en dood gelei.

Omdat die lede van kultes glo dat die ewige verlossing en saligheid wat hulle begeer slegs deur middel van hulle organisasie moontlik is, stel hulle hulle heeltemal ondergeskik aan die leiers van die groep en is hulle bereid om in diens van die kulte hard te werk vir hulle saligheid. Deur hulle lede se verlossing te beheer, beheer die kultes dus hulle lede se lewens.

2.10 Beheer oor Skrifinterpretasie

Wat by baie van die kultes opval, is dat dit lyk asof hulle die Bybel ken en erns met die bestudering daarvan maak. Die vraag is egter hoe eerlik en suiwer kultes in hulle gebruik en interpretasie van die Bybel is.

Kultes wil nie werklik in hulle omgang met die Bybel die Bybel self laat spreek nie, maar hulle wil die Bybel hulle dogma laat naspreek. Om dit te bewerk, moet die kultes 'n ander basis vir die verklaring van die Bybel daarstel (Watters, 1986:1). Die basiese metode van Skrifverklaring op grond van die grammatika, die voortgaande historiese lyn en die konteks word meestal verwerp, omdat dit hulle by dieselfde gevolgtrekkings as die Christendom sal bring. Daar word dan deur die leiers van kultes aanspraak gemaak op buite-Bybelse openbarings wat 'nuwe lig' gee op die interpretasie van Bybelse waarhede. Daar is ook meestal nie sprake van 'n konstante metode van Bybelverklaring nie.

Tucker (1989:12) verklaar dat 'n mens in hierdie opsig met een van die wesenlike verskille tussen die Christendom en die sogenaamde Christelike (maar eintlik onchristelike) kultes te doen het. Die Christelike kerke sal die leerstellings van hulle voorgangers soos Luther, Calvyn of Wesley net as reg aanvaar in soverre dit ooreenstem met die Bybel. Hierdie mense het ook nie aanspraak gemaak op buite-Bybelse openbaringe of Goddelike gesag vir hulle geskrifte nie. Die leiers van die kultes daarenteen maak (in weerwil van dit wat in Op. 22:18-19 staan) aanspraak op spesiale openbaringe van God. Tucker noem Joseph Smith as voorbeeld hiervan. Hy het 'n groot deel van die leerstellings van die Mormone (onder andere die hele *Boek van Mormon*) gebaseer op spesiale openbaringe aan hom. Juis die sogenaamde verskyning van Goddelike figure aan hom word deur sy navolgers as die bewysgrond van hierdie ekstra openbaringe gesien.

Daarby is dit belangrik om te besef dat dit 'n eienskap van die kultes is dat almal van hulle oor hulle eie sogenaamde gesagvolle literatuur beskik – literatuur wat hulle by die Bybel voeg of waarmee hulle die Bybel selfs as God se Woord vervang. Martin (1980:18) wys op verskillende voorbeelde hiervan, waaronder die *Hare Krishnas* wat beweer dat hulle leer in ooreenstemming met die Bybel is, maar steeds die Hindoeskrifte as hulle 'hoogste' openbaring van God beskou – al weerspreek dit die Bybel direk. Die *Unification Church (Moonies)* glo weer dat die *Divine Principle* deur Sun Myung Moon die ware Bybel van vandag is.

Jehovah-getuies mag nie geskrifte van hulle organisasie bevraagteken nie, omdat dit sogenaamd openbaringe van God is. *Die Wagtoring* (WTBTS, 1981a:19) sê dat aangesien die organisasie se publikasies die instrumente is wat God gebruik om geestelike kos aan sy mense te verskaf, “surely Jehovah is not pleased if we receive that food as though it might contain something harmful. We should have confidence in the channel God is using”.

Die gevolg is dat kultes se verklaringsmetodes gedurig wissel. Hulle maak gebruik van die verklaringsmetode wat inpas by hulle spesifieke leerstelling. Hoe 'n saak of teks verklaar moet word, hang dus nie van eksegetiese reëls af nie, maar van hoe die organisasie dit in hulle publikasies wil verklaar (Watters, 1986:2). Verklarings wat 'n kulte vandag gee, kan dan ook verskil van dit wat in die verlede as absoluut waar beskou is. Watters (1986:2) sê dat die kultes hulle veranderings in leerstellings goedpraat deur dit daaraan toe te skryf dat God progressief besig is om alles aan hulle te openbaar. Aantygings dat hulle leerstellings veranderings gemaak het, word ook weerlê met die antwoord dat dit net 'n 'verheldering' van sake was.

Martin (1980:19) wys daarop dat die meeste kulte-leiers weinig of geen teologiese opleiding gehad het nie. Werner Erhard (van *EST* en *The Forum*) se werk was om tweedehandse motors en ensiklopedieë te verkoop; Carl Stevens (van *The Bible Speaks*) was 'n vragmotorbestuurder vir 'n bakkerij; L. Ron Hubbard (van *Scientology*) was 'n skrywer van wetenskapfiksie; en iemand soos Victor Paul Weirwille (van *The Way International*) het sy Ph.D.-graad in teologie deur 'n graadverskaffersdiens oor die pos gekry. Hierby kan die name gevoeg word van die leiers van die Jesus Christus Ambassadeurs, Johan van Niekerk, 'n mediese dokter, en Dolf Odendaal, 'n boukontraakteur (Swanepoel, 1991:81). 'n Uitsondering is Jim Jones wat wel 'n bevestigde predikant was (Hassan, 1988:97).

Om vir hulle leiers se gebrek aan wetenskaplikheid te vergoed, vind 'n mens by die kultes 'n geneigdheid om erkende wetenskaplikes te soek wat klink of hulle ten opsigte van een of ander puntjie met die kulte saamstem. Hierdie mense word dan dikwels heeltemal buite konteks en selfs verkeerd aangehaal, om so by die lede van die kultes die indruk te skep dat hulle leer ook wetenskaplik verantwoordbaar is.

Vir die behoudende Christendom, sê Martin (1980:15) tereg, is die Bybel die finale arbiter in enige geskil. By kultes dra hulle leer egter die hoogste gesag. Die Bybel word so gebruik dat hulle dit in werklikheid net hulle idees laat buikspreek. Deur die verklaring van die Bybel te 'beheer', kry die kultes hulle lede so ver om te glo dat net hulle die Bybel reg verstaan en dat hulle 'God se organisasie' is.

Om iemand buite verband aan te haal, is oneties. Om God buite verband aan te haal, is godslasterlik. Daarom is 'n basiese vereiste vir die verklaring van die Bybel dat tekste gelees moet word in die konteks waarin dit staan; in konteks met al die ander gedeeltes in die Bybel wat oor hierdie saak handel en met inagneming van die literatuursoort ('n mens lees digterlike stof soos die Psalms anders as geskiedkundige stof soos die Evangelies). As kultes aan hierdie basiese vereistes sou voldoen, sal hulle leer heeltemal anders lyk.

2.11 Beheer oor leerstellings

Dat enige godsdienstige organisasie beheer oor sy leerstellings moet hê, is logies. Mense moet tog weet wat daar geleer word en waarop dit gebaseer word. Die verskil tussen die Christelike kerke en die sogenaamd Christelike kultes lê egter in die gesagsbron. Vir behoudende kerke het die Bybel die hoogste gesag, sodat alles wat geleer word voortdurend daaraan gemeet word. By die kultes word die gesag van die Bybel ondergeskik gestel aan die 'nuwe lig' wat die leiers ontvang het ten opsigte van sekere leerstellings en hulle 'verklaring' daarvan uit die Skrif.

Lifton (1961:427-429) beskryf die absolute beheer wat die kultes oor hulle leerstellings uitoefen met die term *sacred science*. Die totalitêre gemeenskap adem 'n geur van heiligheid rondom hulle basiese leerstellings. Dit is veral waar van die godsdienstige kultes wat hulle leerstellings as deur God self geopenbaar beskou. Hierdie heiligheid blyk byvoorbeeld daaruit dat die lede verbied word om die basiese leerstellings te bevraagteken en so die agting wat hulle moet hê vir hulle leiers (as kommunikasiekanaal van God) en die geskifte waarin die leer uiteengesit word onder verdenking te plaas. Daar word dus nie geleer dat die betrokke mens God is nie, maar wel dat sy idees dié van God is.

Kultes gebruik die feit dat hulle leer duidelik van die Christendom verskil as 'bewys' dat hulle die enigste is wat die waarheid het. Teenoor kultes wat beheer uitoefen oor hulle leer soos dit tot hulle voordeel is, beheer die Christelike kerke nie in werklikheid hulle leerstellings nie. Die leerstellings van die behoudende Christendom is slegs 'n samevattende opsomming van wat die Skrif sê en moet voortdurend daaraan getoets word. Die kultes beheer egter hulle leerstellings so volkome dat hulle dit kan verander soos hulle wil en maak dan daarop aanspraak dat dit deel is van God se voortgaande openbaring. By die kerke is 'n kritiese inspeel van die lidmate op grond van wat die Skrif sê moontlik. By die kulte mag die lede nie die leerstellings bevraagteken nie, omdat dit sogenaamd openbaringe van God is.

2.12 Beheer oor lidmaatskap

Volgens Hassan (1988:99-101) is misleiding die basiese kenmerk van die werwing van nuwe lede by die meeste kultes. Dit is nie volgens die kultes verkeerd om mense te mislei nie, want dit word mos in die mense se eie belang gedoen. So sal die groep hulle aan die begin as 'baie dieselfde' as die res van die Christendom voorhou. Soos die persoon egter by hulle ingetrek word, word hy geleidelik ingelei in die volledige leerstellings van die kulte wat in die reël baie anders is as wat dit aanvanklik gelyk het.

Hassan (1988:41-44) wys daarop dat kultes se sukses afhang van die werwing wat hulle kan doen. Anders as wat dikwels gemeen word, soek kultes by voorkeur mense uit wat intelligent, talentvol en suksesvol is – mense wat weer op hulle beurt goeie oorraders en verkopers van die kulte by ander kan wees. Hierdie mense word dikwels tydens 'n emosionele laagtepunt of oorgangstyd in hulle lewe gewerf (vgl. Klompeen, 1993:13). Kulte lede word gewoonlik goed opgelei om die groep aan ander te kan 'verkoop'. Hulle moet weet hoe om net die beste kant van die organisasie aan ander te wys, hulle negatiewe gevoelens en afkeur weg te steek en om altyd 'n glimlag gereed te hê sodat hulle gelukkig lyk.

Mense is vry om by 'n kulte aan te sluit, maar nie vry om weer te bedank nie. In die oë van die kultes is daar geen wettige rede om te bedank nie; daarom word lede wat bedank gewoonlik geskors, want die bedanking is 'sonde' en vereis die kwaaieste straf, naamlik skorsing uit 'God se organisasie'. Terwyl sekere groepe hulle lede net verbied om met oudlede kontak te hê en laasgenoemde baie swartsmeer, vind 'n mens by ander kultegroepes voorbeelde van fisiese vervolging van oudlede. Hassan (1988:104) verwys na 'n paar sulke voorvalle, soos byvoorbeeld 'n oudlid van die *Hare Krishnas*, Stephen Bryant, wat na sy uittrede uit die groep in opdrag van een van die kulte se leiers deur 'n lid van die groep doodgeskiet is (vgl. ook Martin, 1993:196-198).

Watters (1986:2) wys op die hoë prys wat iemand moet betaal wat uit 'n kulte bedank, deurdat hy sowel sy geestelike as sy letterlike familie wat nog in die kulte is permanent verloor. Dit gebeur omdat die kultes hulle lede verbied om met oudlede te praat. 'n Lid wat wel met oudlede kontak hou, loop gevaar om self uitgeskop te word.

Jehovah-getuies moet byvoorbeeld oudlede sover as moontlik vermy en mag hulle nie eers groet nie (WTBTS, 1981b:17-29). Minderjarige kinders wie se ouers uit die organisasie bedank of geskors word, mag net tot hulle mondig is in die sorg van hulle ouers bly, waarna hulle alle bande met hulle ouers moet breek (WTBTS, 1952:703 & 1974:26-31). Hierdie harde maatreël veroorsaak dat mense eerder lede van die organisasie sal bly, as om die geestelike pyn van verwerping deur familie en vriende te ondergaan.

Die hartseer is dat diegene wat wel loskom uit die kultes, dikwels ernstige gevolge daarvan oorhou. Swanepoel (1991:81) toon aan dat mense wat uit die kultes kom, dikwels "in niks meer glo nie". Watters (1986:3) praat van "the silent victims". Min dinge is so hartseer as wanneer iemand wat 'n sekere aantal jare sy tyd en energie aan 'n valse godsdiens gewy het, daarna deur sy vriende koud en afsydig behandel word. Die hele ervaring van die oudlid van 'n kulte maak hom dikwels baie wantrouig teenoor alle godsdienste. Jare lank is hy aan kwaadwillige informasie oor alle ander godsdienste blootgestel. Daarna is dit uiters moeilik om 'n ander godsdienstige groep te vertrou. Buitendien leef daar by hom die vrees dat hy weer 'n slaaf kan word, dat die kerk ook sy lewe sal beheer soos die kulte gedoen het (Watters, 1986:3).

3. Gevolgtrekking

Op grond van wat in hierdie artikel behandel is, het dit duidelik geword dat die beheer wat kultes oor hulle lede uitoefen een van die uitstaande eienskappe van kultes is. Hierdie beheer sluit veral sake soos die beheer oor lede se denke, gedrag, emosies, inligting en omgewing, taal en norme in, asook lede se siening en ervaring van die geskiedenis, God, verlossing, die Bybel, leerstellings en

lidmaatskap. By die verkondiging van die evangelie aan kulteledede sal hierdie aspek deeglik in gedagte gehou moet word.

Bibliografie

- ANKERBERG, J. & WELDON, J. 1991. *Cult Watch*. Eugene : Harvest House.
- ANON. 1990. Mondelinge mededeling aan outeur. Roodepoort. (Kasset-opname in besit van outeur.)
- APOSTEL EENHEID. (Kerk.) s.a. *Die Apostoliese Kerk*. s.l.
- GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA. 1979. *Kerkorde van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika soos gewysig deur verskillende sinodes*. Potchefstroom : CJBf.
- GKSA
kyk
GEREFORMEERDE KERKE IN SUID-AFRIKA.
- HASSAN, S. 1988. *Combatting Cult Mind Control*. Rochester : Park Street Press.
- HAT
kyk
ODENDAL, F.F. *red*.
- JEREMIAH FILMS. s.a. *Fear is Their Master*. ('n Dokumentêre film oor Rajneesh en sy volgelinge.)
- JOHNSON, D. & VANVONDEREN, J. 1991. *The Subtle Power of Spiritual Abuse*. Kaapstad : Struik Christian Books.
- KLOMPEEN, D. 1993. Koresh's Craze: Are We Immune to Cults? *The Banner*, 128(25):12-14, Jul. 12.
- LIFTON, R.J. 1961. *Thought Reform and the Psychology of Totalism: A Study of "Brainwashing" in China*. London : Victor Gollanz.
- MARTIN, P.R. 1993. *Cults Proofing Your Kids*. Grand Rapids : Zondervan.
- MARTIN, W.R., *ed*. 1980. *The New Cults*. Ventura : Regal Books.
- MARTIN, W.R. 1992. *The Kingdom of the Cults*. Minneapolis : Bethany House.
- MATHER, G.A. & NICHOLS, L.A. 1993. *Dictionary of Cults, Sects, Religions and the Occult*. Grand Rapids : Zondervan.
- MÜLLER, J.J. 1970. Die vernaamste sektes in ons land. Kaapstad : N.G. Kerk-Uitgewers.
- NELMAPIUS, K. 1993. Kultusse: Godsdienstige gif vir kinders. *Rooi Rose*, 51(17):18-21, Aug. 25.
- ODENDAAL, F.F., *red*. 1965. *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*. Johannesburg : Voortrekkerpers.
- ORWELL, G. 1966. *Nineteen Eighty-Four*. London : Secker & Warburg.

OU APOSTELS

kyk

OU APOSTOLIESE KERK VAN AFRIKA.

OU APOSTOLIESE KERK VAN AFRIKA. s.a. Kategismus. s.l.

PENTON, M.J. 1988. *Apocalypse Delayed: The Story of Jehovah's Witnesses.*
Toronto : University of Toronto.

SAUK

kyk

SUID-AFRIKAANSE UITSAAIKORPORASIE, TV1.

ST LEGER, C. & KARIEM, A. 1992. *Banned US Cult Stalks Campuses: Students Fall Prey to Bible 'Brainwashing'.* *Sunday Times Metro* :5, Feb. 23.

STOKER, H.G. 1994. *Die Jehovah-getuies: 'n onchristelike kulte? Potchefstroom : PU vir CHO. (Th.D.-proefskrif.)*

SUID-AFRIKAANSE UITSAAIKORPORASIE, TV1. 1993. *Agenda*, Jul. 5.

SWANEPOEL, M. 1991. *Ma, jou kerk is nie goed genoeg nie. Sarie*, 42(20):80-81, Apr. 17.

TUCKER, R.A. 1989. *Another Gospel: Alternative Religions and the New Age Movement.* Grand Rapids : Zondervan.

VAN DER VYVER, I.W. 1982. *Só dwaal die Nuwe Apostoliese Kerk.* Wellington : Bybelkor.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1923. *The Divine Plan of the Ages.* Brooklyn. (Studies in the Scriptures. Volume 1.)

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1952. *The Watchtower*, 15/11. Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1956. *Laat God waaragtig wees.* Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1957. *The Watchtower*, 01/05. Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1959. *Jehovah's Witnesses in the Divine Purpose.* Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1960. *The Watchtower*, 01/06. Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1974. *The Watchtower*, 01/08. Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1981a. *The Watchtower*, 15/02. Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1981b. *The Watchtower*, 15/09. Brooklyn.

WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1982. *Jy kan vir ewig in die Paradys op aarde lewe.* Brooklyn.

- WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1983. *The Watchtower*, 15/01. Brooklyn.
- WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY. 1985. *Redenering uit die Skrif*. Brooklyn.
- WATTERS, R. 1986. Do Cults Follow the Same Patterns? *Bethel Ministries Newsletter*, 5(6):1-3, Nov./Dec.
- WATTERS, R. 1990. Eight Marks of a Mind Control Cult. *Bethel Ministries Newsletter*, 9(2):11, Mar./Apr.
- WTBTS
kyk
WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY.